

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ПРОФ. ТОНИ ЙОНКОВ ВЕКОВ, ДМН,

по конкурса за заемане на академичната длъжност „Професор“ по „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ за нуждите на катедра „Общественоздравни науки“ към ФОЗ на МУ – Плевен, обявен в ДВ, бр. 29 от 21.04.2015 г.

С Решение на Академичния съвет на МУ-Плевен (Протокол № 24 от 06.07.2015г.) и Заповед № 1477 от 07.07.2015 г. на Ректора на МУ-Плевен проф. д-р Славчо Томов съм избран за член на Научното жури по горепосочения конкурс и на първото присъствено заседание на Научното жури от 9 юли 2015 г. съм определен за рецензент.

В конкурса участва един кандидат – **доц. д-р Силвия Стоянова Александрова-Янкуловска, д.м.н.**, ръководител на катедра „Общественоздравни науки“ и Декан на Факултет „Обществено здраве“ на МУ – Плевен.

БИОГРАФИЧНИ ДАННИ

Доц. Силвия Александрова-Янкуловска е родена на 02.11.1972 год. в гр. Москва. През 1996 г. завършва медицина в МУ - Плевен с отличие. През м. ноември 1999 г. е избрана за асистент по социална медицина, от 2003 г. е старши асистент, а от 2006 г. - главен асистент. През 2004 г. завършва Европейска магистърска програма по биоетика, реализирана от 4 водещи Европейски университета в Холандия (Nijmegen), Белгия (Leuven), Швейцария (Bazel) и Италия (Padova). През 2003 г. придобива специалност „Социална медицина и здравен мениджмънт“.

През 2008 г. защитава дисертация на тема „Организационни и етични проблеми и тенденции на развитието на хосписните и палиативните грижи в България“ и придобива образователна и научна степен „доктор“. С Протокол № 14 от 03.11.2009 г. на Висшата атестационна комисия придобива научното звание „Доцент“ по научната специалност 03.01.53 „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“.

През м. март 2015 г. завършва дисертационен труд на тема „Клиничната етична консултация – нагласи за въвеждане, обучение в етичен анализ и приложение на методология за вземане на решения в клиничната практика“, за който ѝ е присъдена научната степен „Доктор на науките“.

Доц. Силвия Александрова-Янкуловска провежда пълни лекционни курсове по социална медицина (англоезично обучение), медицинска етика, бизнес етика и мениджмънт и етика на хосписните грижи на студенти във всички специалности от професионалните направления „Медицина“, „Обществено здраве“ и „Здравни грижи“. Тя е пионер в разработването и прилагането на иновативен метод на задълбочен метод за етичен анализ на казуси в обучението на студенти по медицина (българоезично и англоезично обучение) и методология за клинична етична консултация в медицинската практика у нас.

Автор е на 125 реални научни публикации у нас и в чужбина и е участник в 86 международни и национални научни форуми. Трудовете ѝ са публикувани авторитетни наши и международни издания в Европа, САЩ, Китай, Южна Корея, Колумбия и др.

Съавтор е в редица изключително важни за обучението учебни пособия, сред които пет учебника по социална медицина (2002 г., 2006 г., 2009 г., 2012 г., 2015 г.), учебник по медицинска етика (2001 г.), по глобални проблеми на общественото здраве (2013 г.) и по управление на човешките ресурси (2014 г.).

Самостоятелен автор е на 4 учебника по медицинска етика и по биоетика на български (2007 г., 2010 г., 2013 г.) и на английски език (2008 г.), 2 учебника по бизнес етика (2014 г.). Има 3 самостоятелни монографии: „Хосписни грижи – мениджмънт и етика“ (2002 г. и 2005 г.), отличена през 2004 г. с грамота на Съюза на учените в България в конкурса за високи научни постижения в групата „Учени до 35 години“ и на монографията „Хосписни и палиативни грижи – световна практика и опит в България“ (2009 г.), обобщаваща глобалното развитие на проблема и представяща данните от собственото ѝ всеобхватно проучване на дейността на хосписите у нас.

Провела е редица специализации у нас и в чужбина в областта на общественото здраве, етика на изследователската работа, палиативните грижи. Доц. Янкуловска членува в 13 международни и национални организации, сред които Международната асоциация за обучение по етика, Европейската мрежа по клинична етика (представител за България), Световната асоциация по медицинско право, Европейската асоциация по общественото здраве, Асоциацията на училищата по общественото здраве в Европейския регион, Европейска асоциация по здравен мениджмънт, Форума по общественото здраве в Юго-Източна Европа и др.

Доц. Силвия Александрова-Янкуловска е член на редакционния съвет на международните списания „Medicine, Health Care and Philosophy“, „Mediterranean Journal of Biosciences“, „Revista Latinoamericana de Bioetica“ и рецензент за „Revista Romana de Bioetica“, „Educational Research“, „Basic Research Journal of Social and Political Sciences“ и „Physical Sciences Research International“. Участвала е в 5 научни проекта у нас и в чужбина и е рецензент на проекти за Research Foundation Flanders. Включена е в 6-то и 7-мо издание на „Who is Who in Medicine and Healthcare“ и в 24-то и 25-то издание на „Who is Who in the World“.

От 2004 г. е секретар, а от 2013 г. - Председател на Комисията по етика на научно-изследователската дейност при МУ-Плевен.

Владее отлично английски (сертификат за напреднали от Кембридж) и руски език и притежава много добра компютърна грамотност.

ОЦЕНКА НА НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ

Представени са два отделни списъка на научните трудове, включващи **общо 211 заглавия: 167 в раздела „Научна дейност“ и 44 в раздел „Научна активност“.**

1. Научна дейност - 167 заглавия:

- дисертации – 2 броя;

- монографии и участия в книги – 17;

- = 4 в чужбина (самостоятелен автор);
- = 13 в България (в 3 самостоятелен автор);
- **учебници и учебни пособия – 18:**
 - = 2 в чужбина;
 - = 16 в България, от които 9 самостоятелни;
- **публикации в научни списания и рецензирани научни сборници - 88:**
 - = 24 в чужбина;
 - = 64 в България;
- **участия в международни форуми с публикувани резюмета – 42.**

2. Научна активност - 44 участия в научни форуми в България

По такъв начин, представените 211 научни труда се разпределят на **125 реални публикации и 86 участия в научни форуми, от които 42 в чужбина.**

Характеристиката на реалните публикации **по място на кандидатката като автор** убедително доказва, че научната продукция е нейно лично дело:

- = самостоятелен автор в 70 от реалните публикации (56%);
- = първи автор – в 20 (16%);
- = втори автор – в 26 труда (21%);
- = трети и последващ автор – само в 9 труда (7%).

Подобно е и разпределението на 86-те доклади и съобщения на научни форуми у нас и в чужбина: самостоятелен автор – в 37 труда (43%); първи автор – в 13 труда (17%); втори автор – в 23 (27%); трети и следващ автор – в 11 (13 %).

Публикациите в чужбина са отпечатани в авторитетни международни издания като Medicine and Law, Medicine, Health Care and Philosophy, European Journal of Public Health, American Journal of Palliative care, Nursing Ethics, Management in Health, Springer Handbook of Global Bioethics, Springer encyclopedia of bioethics, в специализирани издания по биоетика в Китай, Колумбия, Румъния и др. , както и в Proceedings на световни и международни конгреси и конференции като 15^{ти} Световен конгрес по медицинско право (Сидни, 2004), Първа световна конференция по здравно законодателство и етика (Сеул, 2005 г.), Международна конференция по палиативни грижи (Букурещ, 2004), 10^{ти} Конгрес на Европейската асоциация по палиативни грижи (Будапеща, 2007), 9^{ти} Световен конгрес по биоетика (Риека, 2008), Европейски конференции по общественото здраве (2010-2014), Международни конференции по клинична етична консултация (представител на България, 2005-2015), 2^{ра} Международна конференция по обучение по етика (Анкара, 2014) и др.

Статиите на български език са отпечатани във водещи български специализирани списания: Социална медицина, Обща медицина, Здравна политика и мениджмънт, Здравни грижи, Сестринско дело, Асклепий и др.

Научните трудове могат да се обобщят в следните **тематични направления.**

1. Проблеми на общественото здраве с фокус към методите за изучаване и тенденциите на общественото здраве и здравно законодателство – общо 29 труда.

В този раздел най-значимо е участието на д-р Александрова в учебниците по социална медицина, където тя се представя със солиден дял от общия обем. Във всички издания на високо методично ниво са разработени социологичните методи с техните силни и слаби страни, описателните и аналитичните епидемиологични проучвания, демографските подходи за оценка на общественото здраве, индикаторите за изучаване на заболяемостта и др. Проблемите на общественото здраве са представени прецизно и компетентно на най-съвременно ниво и с фокус върху тенденциите в глобален мащаб и в България.

Висока оценка заслужават публикациите, посветени на застаряването на населението у нас в сравнение с останалите страни от Балканския регион (цитирани 4 пъти в чужбина) и страните от Западна Европа и на регионалните различия на застаряването у нас, в които са използвани съвременни нетрадиционни индикатори за оценка.

Към това направление се отнасят и пет труда на английски език, цитирани от чужди автори, в които е представен критичен анализ на Закона на здравето, правата на пациента в сравнителен план с Декларацията от Лисабон на Световната Медицинска Асоциация.

2. Управление на здравните грижи и здравен мениджмънт – 28 заглавия.

На основата на мащабни социологически изследвания са разгледани такива значими управленски проблеми като: професионалното и обществено мнение за здравната реформа у нас; тенденции и фактори за търсене на болнични грижи, проблемите на свръх хоспитализацията, удовлетворението на пациентите от болничната помощ; ролята на комуникацията лекар-пациент; етичните аспекти на приложението на информираното съгласие като балансиращ инструмент на пазара на здравни услуги; основните стимули на лекарите за подбор на определен лекарствен препарат; ефективното управление на времето на ръководителите по здравни грижи; динамиката на пазара на труда на медицинските сестри у нас; възможностите за прогнозиране на потребностите от здравни кадри в България и др.

В учебното пособие „Управление на човешките ресурси“ на високо методологично ниво са разгледани теориите и стиловете за лидерство и мениджмънт, пречупени през призмата на предизвикателствата на съвременните здравни системи; представени са най-новите подходи за ефективно управление на персонала, стратегиите за мотивация и за разрешаване на конфликти, ролята на комуникациите и други съвременни аспекти на управлението на човешките ресурси.

3. Общи и специални проблеми на медицинската етика – 54 научни труда.

Това е най-широкообхватното тематично направление, което е в унисон с квалификацията на доц. Янкуловска като магистър по медицина и европейски магистър по биоетика.

Най-значими трудове в този раздел са самостоятелните учебници и ръководства по „Медицинска етика“ и „Биоетика“ за студенти от професионалните направления „Медицина“, „Здравни грижи“ и „Обществено здраве“, както и редица статии в списания у нас и в чужбина, в които е осъществен системен анализ на предметната област на етиката и на основните етични теории; изяснени са фундаменталните понятия в меди-

цинската етика; представени са културалните различия по отношение на съдържанието на основните принципи в биоетиката и възгледите по въпросите на началото и края на живота; системно и задълбочено са изяснени етичните проблеми в областта на репродукцията, генетичните тестове, грижите за терминално болните, донорството и трансплантацията на тъкани и органи, разпределението на ресурсите в здравеопазването.

В издадените ръководства за практически занятия по биоетика са систематизирани разнообразни учебни и действителни казуси, предизвикали етичен дебат в световните и национални медии в последните десетилетия, представени са разнообразни учебни игри и теми за самостоятелна разработка на есета, въведена е за пръв път у нас методика за задълбочен етичен анализ.

В своите публикации доц. Силвия Александрова-Янкуловска компетентно обсъжда редица аспекти в горещите съвременни етични дебати по отношение на разпределянето на здравните ресурси; съвместимостта на евтаназията и палиативните грижи и взаимовръзката достойнство-евтаназия; съобщаването на истината на терминално болните, приложимостта на предварително изразената воля на пациентите, предварителното определяне на пола, сурогатното майчинство и др.

Висока оценка заслужават трудовете на доц. Янкуловска, посветени на етиката на общественото здраве, етичните и правни въпроси при болни от епилепсия, етичния подход към терминално болни деца и етичните проблеми при интеграцията на децата с увреждания.

Висока оценка за професионализма на кандидатката е поканата за участие в енциклопедичните издания на Springer - Handbook of Global Bioethics и Encyclopedia of bioethics, в които тя представя цялостно и систематизирано развитието на биоетиката в България и хосписната философия и развитие в световен мащаб.

Друго международно признание за доц. Янкуловска е включването ѝ като единствен български автор в съставения от Центъра за контрол и превенция на заболяванията (Center for disease control and prevention, USA, Atlanta) сборник казуси по етика на общественото здраве, където тя представя законодателството за забрана на тютюнопушенето на обществени места у нас в светлината на концепцията за промоция на здравето и етиката на общественото здраве.

Направено е оригинално проучване на опита във вземането на етични решения и отношението към етичната консултация на лекарите в университетски и регионални центрове в Северна България, което представлява и първи етап на 10-годишната целенасочена работа на кандидатката по проблемите на вземането на етични решения в клиничната практика.

4. Проблеми на обучението по медицинска етика – 18 заглавия.

Доц. Янкуловска системно проявява интерес към изучаването и анализа на резултатите от обучението по медицинска етика и въвеждането на иновативни методики като аудиовизуални средства, дискусии на филми, алгоритми за тестово изпитване. В няколко публикации, включително и в учебните помагала на кандидатката, е очертано разширяването на предметния фокус на етиката в медицинската практиката, нуждата

от промяна на използваната у нас терминология и съдържанието на обучението по медицинска/биоетика.

Най-значим принос в тази сфера е въвеждането и апробирането в продължение на 5 последователни академични години на оригинален метод за анализ на етични казуси. Доц. Янкуловска илюстрира приложението му в серия съвместни публикации със студенти, в това число и 12 етични анализа с англезични студенти, оформени в самостоятелно издание.

5. Клинична етика – 28 заглавия.

Особен интерес представляват трудовете на доц. Александрова-Янкуловска в областта на клиничната етика, каквито публикации липсват у нас до момента.

Авторката изяснява същността и основните модели за осъществяване на клинично етично консултиране и прави преглед на най-дискутираните теми в областта на етичното консултиране, представени на 9^{тата} и 10^{тата} международни конференции в Мюнхен и Париж.

Представена е апробация на методология за клинична етична консултация на място в 6 избрани клинични звена в Плевен и региона. Анализирани са 69 проведени етични срещи по отношение на протичането и резултатите им. Предложени са оригинално разработени информационни брошури за вземане на етични решения при пациенти-деца и терминално болни пациенти.

Оригиналната методология за етичен анализ е приложена към разнообразни клинични ситуации - действителен случай на 62-годишна първеския, заченала чрез ин-витро фертилизация с изцяло донорски материал, желание за повторна ин-витро фертилизация при 65-годишна пациентка, хипотетичен учебен казус на сурогатство в семейството, експериментално лечение, молба за прекратяване на бременност, асистирана репродукция при носителство на генетично заболяване и конфликт на принципите на уважение на автономността и благодеяние.

6. Управленска и бизнес етика – 6 труда.

Това е сравнително по-ново поле в научното развитие на Доц. Янкуловска, в което обаче за кратко време тя успява да разработи наред с публикациите в наши научни списания и 2 учебника и 1 публикация в чужбина в списание с импакт фактор.

Представени са същността и водещите теории в бизнес етиката, концепцията за интегритета в управлението, моралната отговорност на организациите, отговорностите към потребителя и служителите, специфичните особености на бизнес етиката в здравеопазването, проблемите на безопасността на медицинските технологии, разработването на нови медикаменти и взаимоотношенията с фармацевтичните компании.

Анализирани са етичните аспекти на рекламата по отношение на общественото здраве, представено и дискутирано е явлението "whistleblowing" в сестринството.

7. Хосписни и палиативни грижи – 43 заглавия.

Тук се включват двете монографии на кандидатката, дисертацията ѝ за придобиване на ОНС „Доктор“ и още 40 други публикации и доклади на научни форуми.

Доц. Янкуловска е първият български автор, който разглежда системно и всеобхватно проблемите на развитието на хосписните грижи у нас на фона на богатия европейски и световен опит. Представена е философията и същността на хосписните/палиативните грижи с критичен анализ на приетата у нас законова дефиниция за хоспис. Проведено е първото по рода си оригинално всеобхватно комплексно проучване на дейността на хосписите на национално ниво чрез използване на разнообразни официални източници на информация и разработени оригинални въпросници. Изградена е актуална и пълна база данни за регистрираните и функциониращи хосписи. Формулирани са конкретни препоръки към Министерство на здравеопазването, Националната здравноосигурителна каса, медицинските университети и колежи и Българската асоциация по палиативни грижи за увеличаване на обществената информираност за същността на хосписите, подобряване на условията за работа, повишаване на квалификацията на персонала и поставяне на хосписните/палиативни грижи като приоритет на здравната политика в условията на здравната реформа.

Разработена е и е апробирана сред обучавани студенти във Факултет „Обществено здраве“, Медицински Университет-Плевен учебна програма по мениджмънт и етика на хосписните грижи, която е получила международно признание с включването си в базата данни на програми по етика на ЮНЕСКО.

За пръв път в нашата социално-медицинска литература са представени вижданията и разбиранията на разнообразни групи (обучавани студенти в различни ОКС, персонал и близки на пациенти с терминални заболявания) относно „добрата смърт“ и е направена връзка със същността и философията на палиативните грижи.

8. История на медицината и етиката – 13 научни труда.

Анализирайки съвременните проблеми, пред които е изправена медицината и биоетиката, доц. Янкуловска прави и серия публикации с историческа насоченост, които подчертава всестранните ѝ научни интереси и способност да прилага разнообразни методи за изучаване на общественото здраве.

В публикация, отпечатана в *Medicine and Law*, е извършен задълбочен сравнителен анализ на Кодекса на професионалната етика на БЛС, Хипократовата клетва, Женевската декларация и Международния кодекс на медицинската етика. На развитието и основните проблеми на биоетиката в България е посветена публикация в колумбийско списание по биоетика. Проучено е историческото развитие на концепцията за хосписни и палиативни грижи и са обосновани предпоставките за възникването им. Интересно и оригинално са подготвени 3 публикации, посветени на приноса към историята на медицината на музея на Мендел в Бърно, Университета в Падуа и музея по история на науката „Boerhaave“ в Лайден, Холандия.

В светлината на етичния дебат около допустимостта на репродуктивното клониране са разгледани историческите корени на евгениката и етичните ѝ измерения.

В съвместна разработка със студентка по медицина са представени етичните измерения на експеримента в Таскегий в светлината на историческите данни за организацията и последствията от него и принципите от Декларацията от Хелзинки. Докла-

дът печели награда на XII^{тата} международна научна конференция за студенти и млади лекари, Плевен, 2014.

Специално бих искал да подчертая изключителната акуратност, с която са разработени всички публикации, добрата методологична основа, точният научен език и стил, богатата литературна осведоменост, прецизното цитиране на използваните източници, перфектното оформление на табличния и графичен материал и формулирането на полезни за практиката изводи и заключения.

Докладите от международни, национални и регионални научни форуми, макар и да не се рецензират, са представени също така в много добър формат - комплектовани с програми, резюмета, пълен текст, табличен и графичен материал.

Цитирания. Научното творчество на доц. Силвия Александрова-Янкуловска е добре познато у нас и в чужбина и се ползва със завидна популярност. Има общо **245 цитирания (210 у нас и 35 в чужбина)**, които безспорно свидетелстват за признанието на кандидатката в професионалните ни среди.

Общ импакт фактор – 53,8218.

УЧЕБНО-ПРЕПОДАВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Доц. Силвия Александрова-Янкуловска има над 15 години преподавателски стаж в МУ-Плевен. От 2011 г. насам е реализирала над 4000 еквивалентни часа учебна натовареност във всички основни структурни звена на МУ-Плевен. Като хоноруван лектор е привлечена и в първата магистратура по интегративна биоетика, провеждана в СУ „Климент Охридски“, София.

Кандидатката има сериозен принос във въвеждането на англоезичното преподаване в МУ-Плевен по дисциплините социална медицина и медицинска етика. Изцяло разработва нови курсове по мениджмънт и етика на хосписните грижи и управленска и бизнес етика в специалностите „Управление на здравните грижи“ и „Обществено здраве и здравен мениджмънт“.

Подчертан е стремежът на доц. Янкуловска да разработва собствени учебни материали по водените от нея дисциплини. Самостоятелен автор е на 9 учебника и се включва в съавторство в още 9. Учебниците по биоетика и социална медицина са многократно цитирани от наши колеги, което е показателна оценка за високата им научна стойност.

Допълнително доц. Янкуловска е реализирала обучения на персонала в хоспис „Попово“ ЕООД и Регионален хоспис-Габрово. Научен ръководител е на трима докторанти, от които двама успешно са защитили дисертациите си.

ЛИЧНИ ВПЕЧАТЛЕНИЯ

Познавам кандидатката като задълбочен, изключително трудолюбив и принципен преподавател и учен с високо развито чувство за отговорност и обществена ангажираност. Публикациите на **Доц. д-р Силвия Александрова-Янкуловска** я характеризират като търсещ, енергичен изследовател с новаторски дух. Досегашните ѝ изяви на научни форуми я очертават като перспективен учен, който внася европейски измерения в развитието на социалната медицина и биоетиката у нас.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Доц. д-р Силвия Александрова-Янкуловска е с научна степен „Доктор на науките“. В настоящия конкурс се представя с голям брой научни публикации, сред които 18 самостоятелни и в съавторство учебници и учебни пособия; 2 монографии; 7 глави в научни книги, от които 3 в чужбина; 15 статии и 9 пълнотекстови доклада в чужбина и 64 публикации у нас. Публикациите ѝ са посветени на актуални проблеми на социалната медицина и биоетиката и съдържат значими теоретични и приложни приноси. Трудовете ѝ са цитирани многократно у нас и в чужбина и са нейно лично дело. Кандидатката в конкурса е магистър по медицина и европейски магистър по биоетика. Има много добър изследователски опит и богат преподавателски опит по социална медицина и медицинска етика във всички специалности, по които МУ-Плевен провежда обучение. Има 2-ма защитили докторанти и 1 докторант пред защита. С цялостната си научна и преподавателска дейност доц. д-р Силвия Александрова-Янкуловска значително превишава изискванията на ЗРАСРБ и приетите в МУ-Плевен количествени и качествени критерии за заемане на академичната длъжност „Професор“.

Напълно убедено давам своята положителна оценка и предлагам на почитаемото Научно жури да избере доц. д-р Силвия Стоянова Александрова-Янкуловска, доктор на медицинските науки, на академичната длъжност „Професор“ по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ за нуждите на катедра „Общественоздравни науки“ към Факултет „Обществено здраве“ на МУ-Плевен.

Рецензент:

(проф. Тони Веков, д.м.н.)

23 юли 2015 г.